

УДК 007: 304: 070

**ВПЛИВ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОЇ ПРЕСИ
НА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ
(НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНОМОВНОЇ ВЕРСІЇ ЖУРНАЛУ
«NATIONAL GEOGRAPHIC»)**

Олександра Канафоцька

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: alexis1@online.ua*

Ця стаття — дослідження методів виховання компетентності та активності громадян, які застосовує журнал «National Geographic».

Ключові слова: науково-просвітницька преса, журнал «National Geographic», виховна функція, просвітницька функція, громадянське суспільство, самоосвіта.

«Patriae decori civibus educandis», — стверджує відомий латинський вислів, який ми можемо прочитати на фронтоні головного корпусу Львівського національного університету імені Івана Франка. У перекладі на українську мову він звучить так: «Державу прикрашають громадяни освічені».

Ідеал громадянина — людина, яка усвідомлює свою відповідальність за життя суспільства. Учасники громадянського суспільства повинні приймати самостійні рішення, які впливатимуть на їхнє власне становище та соціум у цілому. Для того, щоб ці рішення були ефективними, мали позитивний результат, людина повинна бути компетентною: володіти інформацією про довколишній світ та вміти її проаналізувати. Отже, один із базисів громадянського суспільства — високий рівень освіти населення.

Громадянське суспільство передбачає широку самостійність людини, у тому числі в площині освіти. Справжня компетентність формується шляхом диверсифікації потоків інформації. Для людини XXI століття замало знань, які може надати система освітніх закладів. В громадянському суспільстві велике значення має самоосвіта.

Один із важливих методів самоосвіти — ЗМІ. А особливо ті, що спеціалізуються на просвітницькій функції.

У нашій статті ми фокусуємося на науково-популярній пресі, а зокрема на українській версії журналу «National Geographic».

Видання поєднує у собі дві основні функції — просвітницьку і виховну.

Журнал сприяє становленню мужності. Важливу роль у цьому процесі відіграє демонстрація цієї риси на прикладі співробітників журналу. Адже приклад — дієвіший засіб виховання, аніж моралізаторство. Відтак, у коментарі «У полоні» йдеться про команду орнітологів, яка досліджувала птахів у Гімалаях.

Науковців викрали кашмірські повстанці. Втім, полоненим вдалося втекти: «На п'яту ніч один із членів нашої команди виявив, що двері ніхто не охороняє. У самих шкарпетках, тримаючи взуття у руках, ми побігли на пагорб. Бігли аж до світанку, проминаючи здивованих пастухів» [8]. Цей коментар написав орнітолог Тревор Прайс, учасник подій.

Ми бачимо приклад того, що людина може виконувати своє призначення на цій планеті, незважаючи на значний ризик. Обов'язок науковця — пошук істини, передавання її людству. Засада успішного розвитку громадянського суспільства — добросовісне виконання кожним його членом своїх обов'язків.

Приклад безстрашного, відданого своїй справі дослідника повторюється неодноразово. Зокрема, у статті «Нескорена Антарктида» її автор, Фредді Вілкінсон, розповідає про значні небезпеки, які зазнала його група альпіністів під час експедиції до Землі королеви Мод.

Він пише: «Вітер піднімає мене разом з наметом та жбурляє об незграбну кам'яну стіну, яку я побудував для захисту, а потім перекидає через неї. Навколо хаотично літають книжки, камера з обладнанням та брудні шкарпетки. Розлітається пух зі спальника» [4]. На щастя, Фредді врятували товариші. Емоційна, образна розповідь про те, що можна ризикувати життям заради дослідження, впливає на емоції читача.

Між іншим, цю експедицію частково профінансувало Національне географічне товариство, як і діяльність орнітолога Тревора Прайса.

ЗМІ не даремно називають четвертою владою.

«National Geographic» вчить співчувати лиху, якого зазнають інші люди. І сміливо виявляти свою громадянську позицію, намагаючись зробити чиєсь життя кращим. Встановити справедливість в усьому світі. Ми наведемо цитату з редакційної статті листопадового номеру: «Навіщо писати про Північну Нігерію, як ми цього місяця, адже там такий безлад, корупція, стільки смутку і насильства? «Щоб розказати про те, що має бути сказано», — відповідає Ед Каші, фотограф цього матеріалу. Щоб дати свідчення. Щоб сподіватися, що стаття викличе обговорення. І, можливо, змінить щось на краще» [6].

ЗМІ — важлива опора громадянського суспільства. Журнал підкреслює роль журналіста: «Хто говоритиме від імені цієї жінки, що переходить вулицю? Не уряд. Не терористи, які підривають церкви, школи та мечеті. Насильство, як ми добре знаємо, не має кордонів. Привертати увагу й розповідати ці історії обов'язково треба» [6].

Як і у випадку з науковцями, підкреслюється важливість того, щоб кожен громадянин виконував своє призначення. І світ стане кращим. У випадку журналіста, призначення — бути голосом страждених.

Людина може бути активною, свідомою, творчою, незважаючи на жодні життєві обставини, що журналі іноді показує на прикладі персонажів своїх матеріалів. Наприклад, митців із Кіншаси, столиці Демократичної Республіки Конго. Ось що про місто пише Роберт Дрейпер у статті «Кіншаса — міський пульс Конго»: «Статистика (як-от споживання продуктів харчування на душу населення або показники якості води) свідчить, що життя тут майже неможливе. Насправді Кіншаса дуже навіть жива» [7]. Зокрема, воду місто бере з ріки Конго, куди зливаються усі нечистоти. Владні інституції не упорядковують життя мешканців, а займаються здирицтвом. Дрейпер стверджує: «Кожне з державних міністерство повинно працювати (як тактовно висловився один американ-

ський чиновник) «переважно за рахунок самофінансування. Це означає, що більша частина коштів надходить із хабарів та здирництва» [7].

Мешканці зазнають значних утисків від поліції. Але, як розповідає автор статті, чимало кіншасців — віддані, пристрасні митці. В журналі наводять слова одного із персонажів матеріалу, Лайа М. Йоку: «Відомо, що митці не покладаються на державу, — сказав він. — Їхня художня творчість стає способом пережити щоденну кризу, а ще — способом мріяти. Творити їх наснажує пристрасність, а пристрасність має два значення. Це страждання — і це ентузіазм» [7].

Деякі кіншаські митці через творчість борються з несправедливою дійсністю. Відтак, у матеріалі показаний скульптор Фредді Цімба, який з ложок та мачете зробив скульптуру вагітної жінки, що намагається захистити дитя від гвалтівника.

Ми, українці, маємо щастя жити у мирній країні, де немає епідемії звалтувань, достатньо їжі і відносно чистої води. В Україні є хабарництво та свавілля чиновників і міліції, втім, ще далеко не такого рівня, як у Конго. Зате ми схильні до нарікань на владу. До апатії. Читаючи матеріал такого плану, як «Кіншаса — міський пульс Конго», житель нашої країни може відчутти сором за свою бездіяльність та духовну слабкість. Усвідомлення того, що людина може бути натхненною, творити, висловлювати протест проти несправедливості, боротися за краще майбутнє держави, спонукає докладати зусиль для розвитку громадянського суспільства тут, в Україні.

Проте про нашу власну апатичність у журналі ні слова. Навпаки. «National Geographic» з великою повагою ставиться до свого читача. Редактор українського випуску зазначає: «Що може бути спільного між конголезькою Кіншасою та українською Петриківкою? Насправді спільного більше, ніж здається на перший погляд. І в Кіншасі, і в Петриківці, незважаючи на життєві складнощі й брак комфортних умов, вирує дух вільної творчості та справжнього мистецтва. Попри невеликі заробітки, безперспективність та ізолюваність, на які скаржаться художники, вони відчують міцний зв'язок із рідною землею й нізащо не проміняють її на щось інше» [1]. Отже, видання показує нам приклад самовідданого служіння мистецтву в Україні. Близькість по духу надихає.

Журнал вчить поважати національну культуру інших народів та власну. Він прививає здорову громадянську позицію — почуття власної гідності та щира приязнь до інших етносів. У листопадовому номері 2013 року вийшла стаття про гуцулів «Країна чудес». Ось що про її мету каже український редактор: «Гуцульський край і є, по суті, величезним музеєм просто неба, адже спосіб життя людей, що живуть високо в горах, в інших місцевостях вже давно втрачений і забутий. Гості й туристи, що навідуються з мегаполісів, рідко замислюються, якими насправді є будні музею, яка важка праця стоїть за картинками карпатської пасторалі. Що ж змушує цих людей залишатися собою та опиратися наступу урбанізації?» [2] Втім, на нашу думку, матеріал висвітлює життя гуцулів як екзотику, аби зацікавити читача, звиклого швидко переходити від однієї сторінки до іншої в Інтернеті. Наголошення на незвичності дозволяє втримати розбалансовану увагу, але не сприяє розкриттю глибини і коренів культури. Матеріали журналу, які виходили у 1970-80 роках значно глибші, масштабніше зображають явища та їхні причини, опираючись на аналіз та синтез десятків компонентів, що бракує нинішній версії. Втім, втрата глибини заради підлаштування під сучасного читача, якому важко довго концентрувати увагу на чомусь

одному, дозволяє виданню залишатися цікавим для сучасників і виконувати свою просвітницько-виховну місію.

Для громадянського суспільства важлива тема екології, бо вчинки його учасників сьогодні вирішують долю людства і планети завтра. Журнал вчить відповідальності за життя слабших істот. Зокрема, тварин. Читач отримує наукову інформацію про харчування, ареал проживання, тіл будову тварини, а також можливість емоційно прив'язатися до неї, дізнавшись про особливості поведінки та небезпеку, якої вона зазнає. Зокрема, у статті української редакції «Колоністи боліт» вересневого номеру розповідають про те, що в Україні поширена сіра чапля. Але є нюанси. Зацитуймо: «Але побачити її в нас просто посеред міста, як у Західній Європі, дуже складно. «У західноєвропейських країнах майже не залишилося оптимальних суходільних територій для гніздування багатьох видів, зате населення дуже толерантно ставиться до птахів», — розповідає Наталя Атамась. До того ж, там модно спостерігати за пташками й допомагати вченим їх обліковувати та вивчати» [11]. Слабке місце Європи — знищення ареалів, зате у нас вони є. Сильна сторона європейців — зацікавленість тваринами і наукою, чого поки бракує нам. У цій же статті мова йде про те, що на території Пірнівського заказника, де гніздуються птахи, зараз будують котеджі. За права птахів у судах борються місцеві активісти, яких журналі підтримує. Журнал показує зв'язок екологічних проблем з корупцією та несправедливістю. Це розуміння взаємопов'язаності вкрай важливе для людей громадянського суспільства.

Тему екологічних загроз розкривають у статті «Моря виходять з берегів». Тут застосовано характерний для «National Geographic» метод поєднання впливу на раціональне начало у людині з впливом на емоції. Автор подає статистичну та науково-аналітичну інформацію про повені у цілому світі, їхній зв'язок із глобальним потеплінням та діяльністю людини, наслідками для економіки. У цій же статті автор портретизує людей, які були очевидцями повеней, через образно-експресивну пряму мову змушує читача уявляти ситуацію, емоційно переживати її. Особистісність вражень наближає проблему до аудиторії, яка, можливо, ніколи в житті не мала справу з повенями. Емоційний ряд доповнили фотографіями. Така багатокомпонентність — характерна риса журналу впродовж десятиліть, хоча обсяги матеріалів помітно скоротилися із настанням ери масового використання Інтернету.

Висновки. Журнал «National Geographic» сприяє становленню громадянського суспільства в Україні, виконуючи інформативну та просвітницьку функції. Він забезпечує обізнаність читачів з викликами сучасності, а отже — надає їм можливість діяти ефективно. Видання висвітлює проблеми голоду, корупції, війни, насилля, екологічного лиха. Одна з основних функцій видання — виховна. На прикладі героїв публікацій, які іноді бувають самими співробітниками «National Geographic», демонструють важливість мужності та рішучості виконувати власне призначення задля вдосконалення суспільства, навіть попри ризики для життя та свободи. Журнал вчить з повагою ті гідності ставитися до усіх культур світу, у тому числі — до української. Для дієвості матеріалів застосовують багатокомпонентний вплив на розум та емоції читача.

1. Вальчишин О. Від українського редактора. / Ольга Вальчишин // National Geographic. — 2013. — № 6. — С. 8.
2. Вальчишин О. Від українського редактора. / Ольга Вальчишин // National Geographic. — 2013. — № 8. — С. 10.
3. Веріні Д. Війна за Нігерію. / Джеймс Веріні // National Geographic. — 2013. — № 8. — С. 64-85.
4. Вілкінсон Ф. Нескорена Антарктида. / Фредді Вілкінсон // National Geographic. — 2013. — № 6. — С. 70-84.
5. Войтенко А. Місто майстрів. / Анна Войтенко // National Geographic. — 2013. — № 6. — С. 24-35.
6. Джонс К. Дати свідчення / Chris Johns // National Geographic. — 2013. — № 8. — С. 6.
7. Дрейпер Р. Кіншаса — міський пульс Конго / Роберт Дрейпер // National Geographic. — 2013. — № 6. — С. 88-109.
8. Панова К. Країна чудес. / Катя Панова // National Geographic. — 2013. — № 8. — С. 42-56.
9. Прайс Т. У полоні. / Тревор Прайс // National Geographic. — 2013. — № 6. — С. 138.
10. Фолгер Т. Моря виходять з берегів. / Тім Фолгер // National Geographic. — 2013. — № 6. — С. 36-57.
11. Шевченко Н. Колоністи боліт. / Наталя Шевченко // National Geographic. — 2013. — № 6. — С. 32-34.

**THE IMPACT OF POPULAR SCIENCE MAGAZINES
ON THE DEVELOPMENT OF CIVIL SOCIETY IN UKRAINE
(BASED ON «NATIONAL GEOGRAPHIC» MAGAZINE,
UKRAINIAN VERSION)**

Oleksandra Kanafotska

Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, Lviv, 79044, Ukraine

E-mail: alexis1@online.ua

This article is a research on methods of cultivation of citizens' competence and activity used by «National Geographic magazine».

Key words: science and popular press, a magazine «National Geographic», didactic function, education function, civil society, self-education.

**ВЛИЯНИЕ НАУЧНО-ПОПУЛЯРНОЙ ПРЕССЫ
НА РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В УКРАИНЕ
(НА ПРИМЕРЕ УКРАИНОЯЗЫЧНОЙ ВЕРСИИ ЖУРНАЛА
«NATIONAL GEOGRAPHIC»)**

Александра Канафоцька

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, Львов, 79044, Украина

E-mail: alexis1@online.ua

Эта статья — исследование методов воспитания компетентности и активности граждан, применяемых журналом «National Geographic».

Ключевые слова: научно-просветительская пресса, журнал «National Geographic», воспитательная функция, просветительская функция, гражданское общество, самообразование.

Стаття надійшла до редколегії 10.10.2013

Прийнята до друку 14.10.2013